

SUÐUR YFIR ALPAFJÖLL

(1910)

Innsbruck er í þjóðbraut til Ítalíu. Raunar liggur nú við, að mér komi fremur til hugar að nota orðið þjóðabraut, þar sem ræða er um veg til Ítalíu, landsins þar sem Róm stendur, borgin sem svo lengi var höfuðborg hins menntaða og afmenntaða heims. Járnbraut liggur frá Innsbruck yfir Brennerskarð, hið mesta mannvirki, og var fullger 1867. Vanaleg vagnbraut liggur auðvitað líka um skarðið, frá fornu fari, en nú á þessum síðustu tímum notuð nokkuð á annan hátt en menn gerðu sér hugmynd um að verða mundi. Má nú oft sjá þar ljósleitir ríkismannabifreiðar renna akbrautina í kapp við eimlestina á járnslóð sinni, akfæri nítjándu aldar og tuttugu aldar, sem eiga nú samleið um stund, hvað lengi sem það verður.

Daginn, sem ég fór suður yfir fjöllin var veður hið fegursta, álíka bjart yfir eins og á Íslandi á fögrum sumardegi. En jafn heiðbjartan himin og hér getur verið, hefi ég annars hvergi séð nema á Grænlandi, inni við jökulinn mikla. Sögðu samferðamenn, sem farið höfðu þessa leið ár eftir ár, að aldrei hefðu þeir séð fjöllin jafn glæst. Enda gaf á að líta. En lítið var hægt að skrifa þessa dagleiðina, því að ég varð að hafa mig allan við að skoða, alltaf var eitthvað nýtt og fróðlegt að bera fyrir augun, er eimlestin brunaði áfram, en fjalladýrðin óumræðileg.

Furðu gott yfirlit má fá yfir jarðlagabyggingu Alpa fjallanna á þessari leið, þó hraðfarin sé, einkum hafi menn þegið ýmsar góðar bendingar, eins og Blaas prófessor hafði látið mér í té. Nyrzt eru kalkfjöll, þá gneis- og flögugrjótstjöll, þá granít, sem

mikið er brotinn og notaður til bygginga, þá porfyrar eða díla-grjót, en síðan kalkfjöll aftur. Er lagið á fjöllum nokkuð mismunandi eftir því, hvaða efni er í þeim, en fer þó líka mjög mikið eftir því, hvaða öfl hafa um þau leikið.

Brautin liggur yfir 3000 fetum hærra en sjávarmál, þar sem hæst er; þá fer að halla suður af, til Ítalíu. Er það dálítill nýlunda, að þarna, sem vötnum deilir, er, þegar lestin staðnæmist, selt vatn til drykkjar úr einhverri afbragðs svalalind, en ekki þessi vanalegi ólinnandi bjór. Hjá Bozen kemur brautin niður í Etsch-dalinn, og er þar komið ítalskt loftslag og ítalskur gróður; hefir seilt eftir þessum djúpa dal langt norður í fjöllin. Í Etsch-dalnum er Meran, en þangað leita brjóstveikir víða af löndum sér til heilsubótar.

Útsjónin frá Bozen var fögur og furðuleg. Eins og jötnakastalar og turnar gnæfðu dólómítfjöllin frægu upp, 8000—9000 feta há, og sló á þau rauðföllum bjarma. Í fjöllum þessum er kórallakalk, og er undarlegt að hugsa til þess, að hin örsmáu kóralladýr skuli geta unnið efni í heil fjöll, svo skoplítið sem hvert einstakt dýr leggur til af steini. Hvílíkar afarbreytingar hafa ekki orðið, síðan í stað þessara reginfjalla voru sjávarklappir morandi af smádyrum. Í það mund voru spendýrin að hefjast, og forfeður mannkynsins þá munu hafa verið dýr svipaðri rottu en manni á vöxt og framgang, en þó að vísu langtum ófullkomari að byggingu en rottur, sem ekki komu fram fyrr en löngu seinna. Hvað skyldi þá verða um niðja mannkynsins, þegar þessir bergjötvar hafa orðið að lúta kerlingunni Elli og eru að velli lagðir, en sjórinn flæðir aftur yfir fornar stöðvar á ókomnum áramilljónum, eins og telja má víst að verði, ef náttúran ein fær að ráða. Eða verða niðjar mannanna, þegar svo langt er komið sögunni, ef til vill eitthvert ofurmannkyn, sem ræður takmörkum lands og hafs? —

Frá Bozen brunar lestin enn suður á við, djúpan dal, há og brött kalkfjöll á báðar hendur. Sums staðar eru aurar miklir framundan giljum og gróðrardrög í; gróðurinn keppist við að klæða aurana, en hefir ekki við, svo öflugur sem hann er í þessu loftslagi; grjótframburðurinn er svo mikill, að sumir aurnir eru nærri íslenzkir á svip. Skriður hafa fallið niður í dalina hér og hvar og stíflað vatnsrásirnar, svo myndast hafa ein-

kennilega grænleit vötn; einkum er þetta afar stórkostlegt nálægt Rovereto; það er eins og heilt fjall hafi hrunið þar niður í dalinn. Jöklar á ísöldu eru valdir að því, að fjöllin hafa orðið svo brött að til hruns leiddi, hafa þeir sorfið neðan úr hlíðunum, en líklegt er, að skriðurnar hafi einkum fallið í landskjálftum.

Á Íslandi er mjög mikið um slíkar skriður, eins og sjá má austan við Skagafjörðinn, í Vatnsdalnum og mjög víða annars staðar.

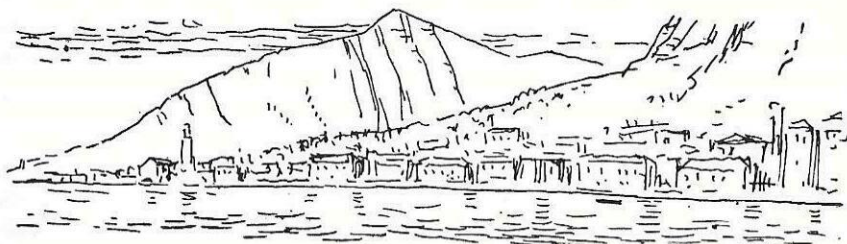
Á Vatnsenda

Í Mori fóru þeir út, sem ætluðu að Vatnsenda (Lago di Garda), en hraðlestin brunaði áfram til Verona. Í Mori tók við innanhéraðslest, fornfáleg að útbúnaði og hægfara. Umskiptin eftir hraðlestina voru svipuð því að setjast á latan húðarjalk eftir bráðfjörugan gæðing. En það gott fylgdi lestaskiptunum, að ekki sviptist eins fljótt fram hjá það, sem fyrir augun bar, svo hægara var að skoða landið. En nú var skammt eftir dagleiðar, enda sá brátt á Gardavatn; er það afarlangt og firði líkast, en brött fjöll og sums staðar þverhnipt báðum megin að. En við vatnsendann er talsvert undirlendi, þar sem vatnið hefir fyllt af árburði. Er þar frjósamt land og mikil byggð, og þar stendur smábærinn Riva (bakki), en þangað var förlinni heitið það kvöld.

Orð hafði verið gert á því, hvað gott væri að koma á Vatnsendagesthúsið (Hotel du Lac), enda var þar setinn bekkurinn. Þar voru ilflatir, hvikeygir Gyðingar, amerískur herforingi og eitthvað fleira þaðan úr heimi, auðugar og fáránlega ófríðar enskar fornmejar. Og svo ýmsar þýzkar og austurrískar útgáfur af Adam og Evu, eftir syndafallið, en áður en þau voru rekin burt úr garðinum sæla.

Stór og fjölskrúðugur garður var við gesthúsið, með alvarlegum, dökklaufguðum miðhafslantratjám og brosandí blómjurtum. Garðurinn var svo fagur í morgunskininu daginn eftir, er fuglarnir kvökuðu og ferfætlurnar skutust yfir gangana, að mér kom í hug, hvort ekki mundi einhverjum af þessum þýzku brúðhjónum meðal samferðamannanna þykja sem þau væru í aldingarðinum í Eden. Hafði margt þess háttar fólk, sem ætlaði sér að njóta þess, sem á ensku er nefnt hunangsmánuður, í land-

inu þars gul sítrónan grær, verið með í lestinni. Sum voru þessi brúðhjón svo þreytuleg, að þau hafa víst ekki gefið mikinn gaum hinni ytri náttúru, en önnur voru aftur sælleg og skemmtileg að sjá, einkum ein, sem voru í sama vagnklefa og ég; höfðu þau haft klefann fyrir sig ein og gáfu mér illt auga, þegar ég kom inn, en blíðkuðust brátt, er þau sáu, að ég var vinveittur og óforvitinn og horfði alltaf út um gluggann. Ég hefi aldrei séð gleðina skína eins af svip nokkurs manns eins og þessara ungu hjóna, ástarsælan beinlínis fegraði þessi fremur hversdagslegu andlit; það var auðséð, að þau voru að lifa sitt fegursta, að sú ást, sem, ef trúa má enska orðinu, er sæt eins og hunang, blómgaðist í brjóstum þeirra.

Gardavatn

Ríva er í Austurríki, því að landamæri þessa ríkis og Ítalíu liggja yfir norðanendann á Gardavatni. En náttúran er þarna orðin ítölsk, og jafnvel ítalskari meðfram Lago di Garda og öðrum þessum vötnum en nokkuru sunnar, á Pósléttunni; skjól-ið er svo mikið sunnan í fjallgarðinum og sólarbrekkur.

Svipdimmir kirkjugarðsýpressar standa á víð og dreif um héraðið, og aðrar trjátegundir með dökkgrænum, skinnkenndum blöðum, eins og myrtusviður, og jafnvel olíutré, sjást hér og þar, þó að þeirra eiginlega heimkynni sé ekki fyrr en sunnar. Tré með þunnu, ljósgrænu laufi, eins og t. a. m. linditré og beykitré, þrífast ekki á þessum stöðvum, því að þess konar blöð standast ekki hina miklu sumarþurrka, sem einkenna loftslagið í Miðjarðarhafslöndunum.

Vér leggjum á stað suður eftir Gardavatni, sem er álíka langt og Eyjafjörður, á litlu gufuskipi, snemma morguns, í ljómandi sólskini og blálogni. Liturinn á vatninu er frægur og ótrúlega

fagur, langt fram yfir það, sem ég hafði búizt við, einkennilega lýsandi blátær. Vatnið út frá skipinu er að sjá eins og gimsteinsflötur, þess er turkis heitir, og er á lit einna fegurstur steina. Líklega kemur þessi fagri litur á vatnið af því að í það berst ofurlítið af jökulleðju ofan úr háfjöllum.

Fjöllin að vatninu eru mjög brött og víða þverhnípt, úr kalksteini, sem mjög er lagður í fellingar; lítið er um vatnsrennsli úr fjöllum þessum hjá því sem er úr íslenskum fjallahlíðum; en sums staðar steypast þó niður smáfossar og á einum stað mjög einkennilega, því að þar spýtist fossinn út um gat á bergveggnum. Alls staðar er byggð fram með vatninu, þar sem henni er með nokkuru móti hægt að fóta sig, og er það helzt þar, sem lækir hafa gert smáeyrar fram í vatnið. Er þar að sjá appelsínu- og sítrónulunda, og glóa ávextirnir innan um dökkgrænt lafið, eins og segir í hinu fræga kvæði eftir Goethe, þar sem einmitt er í fyrsta erindinu svo meistaralega lýst Suður-Evrópugróðrinum og þeim frábrugðna svip, sem hann setur á héraðið, því sem gerist norðar í Evrópu. En um appelsínulundana er annars líkt að segja og olíutrén, að þá er, þegar vötnunum sleppir, ekki að finna fyrir en allmiklu sunnar, og er Sikiley mesta appelsínuland Ítalíu; þroskast þær frá janúar og þangað til í apríl, og lengur ef rétt er með farið, og mun varla vera til jafn arðsamur jarðargróði.

Snjór sást í fjöllum, hátt uppi yfir þessum suðræna gróðri, og var undarlegt að sjá þarna svona skammt öfganna í milli. En þó var annað undarlegra. Við suðurendann á þessu mikla vatni eru stórir jökulgarðar, allir uppgrónir nú auðvitað, og vatnsstæðið sjálft er eins og geysimikið trog, sem skriðjökullinn hefir grafið, og af skriðjökuls völdum hefir það orðið, á þann hátt sem drepíð var á hér að framan, sem fjöllin að vatninu eru svona brött og undirlendi meðfram því svona lítið. Þetta einkennilega landslag er með öðrum orðum vottur um stórkostlegar breytingar, sem hér hafa orðið á loftslagi, og hafa rannsóknir Pencks bezt leitt í ljós, hvernig vötn þessi hafa skapast.

Undarlegt er hins vegar að hugsa til þess, að svipað loftslag og nú er þarna á Norður-Ítalíu hefir áður fyrir, eins og jurta-leifar í fjöllum sýna, verið á Íslandi; svo að Ítalía hefir eigi aðeins líkzt um þessar slóðir því, sem nú er sums staðar á Ís-

landi, heldur hefir einnig, og þó löngu fyrr, Íslandi svipað til Ítalíu, sem nú er.

Suður af jökulgörðunum við vatnsendann eru vellir víðir og fagrir, og er þar komin Pósléttan; er þar raunar forn jökulsandur, líkt og Skeiðarársandur nú, þar sem ultu fyrrum yfir ólgandi Jökulsár. Gætum vér brætt t. a. m. Skeiðarárjökul, þá mundi sennilega koma fram stöðuvatn þar, sem jökullinn er, innan við jökulöldurnar, og lægi vatnsbotninn að öllum líkindum stórum dýpra en sandurinn fyrir utan; yrði þar nú raunar ekki lengi eyðisandur, þegar jökullinn væri horfinn.

En næsta ótrúlegt virðist það, sem þó má telja víst, að þarna skuli hafa verið sandauðn fyrrum, sem eimlestin rann nú um hið fegursta land, en hitinn (nokkru eftir miðjan maímánuð) framundir 30° C. í skugganum. Rósir glóðu þar sem þær máttu, og virtust ekki eiga erfiðara uppdráttar en fíflar og sóleyjar hjá oss. Sums staðar var verið að hirða grænt hey, ég veit ekki í hvaða skipti, því að á Pósléttunni kvað mega fá uppskeru allt að því 6 sinnum. En þó er sagt, að þegar Rússlandi sleppir, sé óvíska í Evrópu fátækari bændalýður en á Pósléttunni, og verður manni hér að minnast málsháttarins: ekki er öll fátækt guði að kenna.

Í hitanum mátti oft heyra orðin *che caldo* (en sá hiti), og minnti þetta á íslenzkt orð gagnstæðrar merkingar. Yfirleitt minnir hljómurinn í ítölsku mjög á íslenzku; það eru þessir sömu ærlegu, ósviknu hljóðstafir eins og í íslenzku, og svipuð ráðvendni í áherzlu orðanna. Og ítalskan er að því leyti fegurri en íslenzka, sem hún er laus við þessar „ur“ endingar, sem svo leiðinlegur ofvöxtur hefir hlaupið í hjá oss, og svo við ddn og ddl hljóðin, sem vort mál lýta; aftur á móti beita Ítalir töluvert blísturshljóðum og er það auðvitað til stórlýta.

Ég hefi aldrei fengið neina tilsögn í ítölskum framburði, né borið við að tala ítölsku nema þessa fáu daga, sem ég var innan um Ítali; en að talsvert af því, sem ég var að reyna að setja saman, skildist, bendir til þess hvað hljóðin í þessum málum, sem ég nefndi, eru lík. Menn ættu að reyna að bera ensku eða dönsku fram á íslenzku, eins og ég gerði að mestu við ítölskuna, og sjá hvað mikið skildist; Englendingurinn eða Danskurinn mundi varla geta sér til, að verið væri að reyna að

tala hans mál. En þetta, sem ég drap á, bendir líka til þess, að framburður á latínu hafi verið mjög líkur og á íslenzku, og er nú ef til vill ekki svo erfitt að gera grein fyrir þessu, og hefir sjálfsgagt verið gert.

En svo hljómfögur sem dóttir latínunnar er, þá er hún samt æði úrkynjuð og hvergi nærri eins göfugt mál eins og íslenzka, „þriðja klassiska málið“; ítalskan er nokkurs konar latínsk fær-
eyska, eða sveitamál eins og þau gerast í Noregi, enda skiptist hún mjög í mállýzkur; hin prúða setningaskipun latínunnar hefir ruglazzt mjög, og mesti fjöldi af orðum aflagazt og afskræmzt, eins og t. a. m. orðið *exitus*, sem á ítölsku er *uscita*. Er ljótt til þess að vita, hvernig sú mikla heimskunaralda, sem gekk yfir hinn siðaða heim, drekkti, með annarri siðmenningu, miklu af fegurð og speki hinna göfugu forn mála, og verður það tjón líklega seint bætt. En þegar um þetta efni er að ræða, má þó auðvitað ekki ætla, að alþýða rómverska ríkisins hafi nokkurn tíma talað hið fagra mál, sem er á ritum Cæsars eða Hóratsar t. a. m., fremur en Íslendingar tala daglega það mál, sem er á Gylfaginning, Njálu eða jafnvel Grasaferð Jónasar. Þeir fræðimenn, sem vilja gera sem mestan mun á íslenzku að fornu og nýju, en þá aftur minnstan mun hennar og annarra Norðurlandamála, virðast of mjög gleyma þessu. Kemur þessi grundvallarmisskilningur mjög greinilega fram í riti eftir Paul Passy (sem dr. Valtýr Guðmundsson segir frá í tímariti Bókmenntafélagsins 1893, bls. 268). Er óneitanlega í meira lagi skringilegt að sjá íslenzka rithöfunda hvatta til að taka sér ekki fornritin til fyrirmyndar. Það er víst satt, að tungan mundi þá fljótar breytast, en efalaust ekki til batnaðar. Og ekki þykir mér líklegt, að sá, sem er svo andlaus að stæla í blindni fornritin, muni fyrir það verða snjallari rithöfundur, ef hann sleppir sér mótsþyrnulaust við allt það smekkleysi, allt það hugsunarleysi og þá hugsunar- og tunguleti, sem svo mjög markar daglega málið. En þá mundi íslenzkan á endanum verða svipuð ítölsku eða færeysku, og af henni aðalsbragurinn; en einmitt hans vegna er það, sem oss ríður á að halda í þetta mál. Íslenzkan varðveitir ýmislegt, sem annars staðar leið undir lok í heimskuflóði miðaldanna, og því betur sem vér sjáum þetta, því verra þykir oss að hugsa til þess að glata henni, því fremur keppum vér að

halda í horfið eftir beztu fyrirmyndunum, í stað þess að láta togast niður í kæruleysisvaðal daglegs máls.¹⁾ Erfiðleikarnir á að læra vel útlend tungumál eru ekki litlir, og ekki minnstur er sá að læra að misbrúka málið, skæla það og skemma, eins og gert er, og víst verður að gera, í daglegu tali í hverju landi sem er. Það læra menn ekki, hvað mikla stund sem þeir leggja á beztu höfunda málsins. Útlendingar sumir, sem eru að kvarta yfir því, hvað þeir skilji illa mælt mál íslenskt, þó að þeir lesi auðveldlega sögurnar, virðast ekki hafa athugað þetta nógu vel, og byggja á skilningsleysi sínu of víðtækar ályktanir um breytingar þær, sem orðið hafi frá forn málinu.

1) Í ritgerð eftir dr. E. Brandes: Dansk og fremmed Sprog (Det ny Aarh. okt. 1908) er ýmsum þeim skoðunum haldið fram um eðli tungumála, sem ég álit fjarstæðastar og oss óhollastar, og ættum vér að varast að taka mikið mark á slíkum ritgerðum, þó eftir merkismenn séu. Sjónarmiðið hlýtur að vera svo ólíkt voru.